

1. De buitenplaats Vijverhof a.d. Vecht. Gravure door D. Stoopendaal, 1719.

AGNES BLOCK EN HAAR LIEFDE VOOR TROPISCHE GEWASSEN

DOOR

dr. C. CATHARINA VAN DE GRAFT

Toen men nog geen buitenlandse beleggingen voor het kapitaal kende, maalden de vermogende Amsterdamse kooplieden de plassen leeg of kochten zich land met een hofstede. Zij kozen zich dit bij voorkeur aan de Vecht, toenmaals de lusthof van Holland met druk verkeer tussen Amsterdam en Utrecht. Wie onder de Amsterdamse geboorte- en geldaristocratie de Heren- of Keizersgracht bewoonde, stichtte zich daar een zomerverblijf.

Zo deed ook de vermogende weduwe van Hans de Wolff, Agneta Block, die op de Herengracht het huis nu nr. 162 bewoonde. Wij kennen haar als Agnes Block met de vleinaam waaronder Vondel zijn nicht en vriendin in vele gedichten heeft bezongen.

Toen op 16 juni 1670 in het oude Heerenlogement te Loenen de publieke verkoop plaats had van „een hofsteede groot ontrent veertien en een halve morgen, leggende aan de Vecht in de jurisdictie van Loenen”, werd zij de koopster. Op 3 juli transporteerden de gezamenlijke erfgenamen van wijlen Jacob Backer te Amsterdam ten overstaan van schout en schepenen van Loenen aan „Juffrouw Agneta Blok, weduwe van zaliger Hans de Wolff, woonende binnen Amsterdam, den vrijen eijgendom van seeckere huijsingen (gebouwen), hoff, bergen (bewaarplaatsen voor hooi en graan), schuere, stalingen ende vordere getimmert ende plantagie”.¹⁾

1) Transportregisters van het gerecht Loenen-Nieuwersluis 1627—1677. Rijksarchief Utrecht. Nr. 723. Folio 598—599 en 595—596.

Spoedig hierop zal Agnes zijn begonnen met de bouw van een huis, koepel, stal, koetshuis, tuinmanswoning, met de aanplanting van boomgaarden, moes- en bloementuin, boomlanen en heggen benevens met het graven van de vijvers, waarnaar de buitenplaats haar naam ontving.

Toen verrees het statige huis dat de indruk maakt van een klein kasteel. Het moet een kwadraatvormige plattegrond hebben gehad, was zonder topgevel en had rondom schilddaken. Op de hoeken stonden vier schoorstenen met pyramidevormige kappen. De Twentse Bank op het Janskerkhof te Utrecht is hiervan een typisch voorbeeld. De voorname geslachten bouwden hun buitenplaatsen als kastelen o.a. de Middachten, Amerongen en Zeist, aan de Vecht waren dit kleine paleizen, waarin de kooplieden de rol van edellieden speelden.

Wij zien Vijverhof afgebeeld op de gravure van Daniel Stoopendaal, welke voorkomt in het plaatwerk „De zegepraalende Vecht”, 1719, nr. LXII en op de daarvan afhankelijke gekleurde tekening van H. Tavernier.²⁾

Terwijl de voorgevel van het huidige Vijverhof naar de straatweg kijkt, was deze destijds gekeerd naar het „jachtpad” en de Vecht. Bij Stoopendaal is hij zozeer door bomen omringd dat wij geen voordeur en brede stoep kunnen onderscheiden. Aan weerszijden van het huis, tegenover het jaagpad, lagen de bloembedden, de vier bloemperken, in ornamentelijk aangelegd, de zgn. broderieparterres. Op het uiterste oostelijke punt van het terrein, waar men een heerlijk uitzicht had over de Vecht, die daar een bocht maakt, stond de fraaie koepel.

De oorlog die in 1672 losbarstte, waardoor franse troepen de Vechtstreek kwamen verwoesten, hebben bouw en aanleg van Vijverhof vertraagd; in het voorjaar van 1674 lagen de bloembedden nog leeg.³⁾ Eerst in het daarop volgende najaar treffen wij Agnes op Vijverhof aan.

Zij heeft dan op 9 september 1674 haar tweede huwelijk

2) Rijksarchief Utrecht.

3) Joachim Oudaen, Poëzy, Amsterdam, 1712. Dl. II, blz. 352.

2. Sijbrand de Flines en Agnes Block met hun gezin in de tuin van Vijverhof.
Schilderij van Jan Weenix, 1674. Stedelijk Museum, Amsterdam.

gesloten met Sijbrand de Flines, een voornaam zijdehandelaar en fabrikant van gebloemde stoffen, weduwnaar met twee dochttertjes. Het nieuwe gezin bleef Agnes' huis op de Herengracht bewonen en vertoefde van mei tot oktober volgens algemeen gebruik op de buitenplaats. In het najaar van 1674, dus kort na het huwelijk, is het daar door de amsterdamse schilder Jan Weenix afgebeeld.⁴⁾

Agnes is hier het middelpunt, al haar kunstvaardigheden worden ons getoond. Zij houdt een geschilderde vogel in de hand, schilderen van vogels en bloemen was haar bijzondere liefhebberij. Op de tafel liggen schelpen, opgezette vlinders, stalen uit Agnes' rariteitenkamer, en een foliant uit haar bibliotheek. Aan Agnes' voeten ligt een portefeuille waarin zij haar teken- en schilderwerk verzamelde, en mogelijk ook haar knipwerk, vooral van bloemen. De vriendelijke Sijbrand wijst op een beeldje dat Agnes uit was zal hebben geboetseerd. Het dertienjarig dochttertje Anna biedt Agnes een schaal met op Vijverhof gekweekte druiven en perziken aan, de twaalfjarige Elisabeth zit tussen de ananasen en de petuniaplant met een rijpe ananas aan haar voeten, getuigen van Agnes' uitheemse cultuur op Vijverhof. Waren deze vruchten daar toen reeds gekweekt of heeft de schilder Agnes willen vleien met later succes?

In elk geval is het Agnes' trots geweest de ananas uit Suriname op Vijverhof tot rijpheid te brengen. Op de portretpenning die zij zich in 1700 door de stempelsnijder I. Boskam F. deed maken, zoals vermogende lieden die zichzelf van enige betekenis achtten, destijds deden, vertoont de keerzijde tweemaal de afbeelding van een ananas. De voorzijde geeft het borstbeeld van Agnes met het randschrift Agneta . Blok . Flora . Batava.

Alom was reeds in de tweede helft der 16e eeuw een grote belangstelling en liefde voor de planten- en dierenwereld ontwaakt, niet alleen voor de inheemse, maar ook voor de

4) Deze schilderij, die zich in de School of Arts te Glasgow bevond, is kort geleden door het Stedelijk Museum te Amsterdam aangekocht met de bedoeling haar later in het toekomstig Historisch Museum der stad te plaatsen. Mededeling van dr. R. van Luttervelt.

buitenlandse; de schepen brachten vreemde dieren en planten naar het vaderland over. Men beschreef ze in folio-uitgaven en beeldde ze op fraaie kopergravures af.

In deze belangstelling heeft Agnes ten volle gedeeld. Het levendigst verkeer onderhield zij met de Hortus te Leiden en met de daar docerende Paulus Hermannus, met wie zij geregeld planten en zaden ruilde. Zij laat in haar brieven dan ook duidelijk doorschemeren dat men in de Leidse Hortus niet heel veel bijzonders aantreft dat niet eveneens op Vijverhof was te vinden. Uit Leiden ontving zij het zaad der limoen- en citroenbomen die 's zomers in tobben en potten buiten stonden en 's winters in het „Oranjehuis" werden opgeborgen; nagenoeg alle buitenplaatsen der 17e eeuw bezaten ze.

Doch Agnes's korrespondentie bepaalde zich niet tot het binnenland. In 1687 beroemde zij zich dat haar collectie 400 à 500 verschillende soorten van planten telde, waarvan 200 afkomstig waren van haar buitenlandse korrespondentie. Zij wisselde die o.a. met de beroemde Parijse hoogleraar Joseph Pitton de Tournefort en met dr. Ciasse uit Venetië. Als zij door de laatste hoort van het bestaan van Lelio Trionfetti, de wijdvermaarde hoogleraar in de botanie te Bologna, wenst zij ook met deze in ruilverkeer te treden. Trionfetti is op dit voorstel ingegaan en hierop is een niet drukke briefwisseling ontstaan, welke van 23 augustus 1686 tot 19 februari 1694 duurde. Deze brieven van Agnes zijn onlangs door de directeur van het Nederlands Historisch Instituut te Rome in de universiteitsbibliotheek te Bologna teruggevonden en met een inleiding uitgegeven.⁵⁾

Doch kunnen wij wel in alle opzichten spreken van brieven van Agnes Block, daar deze niet door haar zijn neergeschreven noch opgesteld en zelfs niet ondertekend, al is de inhoud onmiskenbaar van haar afkomstig?

Agnes kende geen italiaans, maar kreeg hier hulp van

5) J. J. Poelhekke, Elf brieven van Agnes Block in de Universiteitsbibliotheek te Bologna. In: Mededelingen van het Nederlands Historisch Instituut te Rome, Dl. XXXII.

haar neef Anthony Block, die de inhoud van Agnes' schrijven in keurig italiaans vertaalde en in keurig handschrift verzond. Alleen de elfde brief is van een andere, ons onbekende, hand daar Agnes op het eind van de tiende brief meedeelt dat het God heeft behaagd Anthony tot een beter leven te roepen.

De brieven van Trionfetti zijn helaas niet bewaard gebleven. Uit die van Agnes vernemen wij dat men vooral zaden wisselde. Planten doorleefden de verzending moeilijk, maar ook met het zaaien ging het niet voorspoedig. Van de honderd „soorten” die Agnes jaarlijks placht te zaaien, kwamen er doorgaans niet meer dan een goede twintig op en als van die twintig een stuk of vijf, zes, het leven hielden en tot een plant uitgroeiden, achtte Agnes zich al rijkelijk voor haar moeite beloond. Om deze reden zette zij dan ook, zodra er iets bijzonder moois in bloei stond, terstond een schilder aan het werk om de herinnering levend te houden voor het geval dat de plant het weer zou begeven.

Men deed dit destijds met waterverf op perkament, omdat men meende de zachte bloemkleuren aldus het best te kunnen weergeven. Vele schilders hebben wekenlang op Vijverhof vertoefd om de exotische gewassen af te beelden.⁶⁾ Hier noemen wij slechts Maria Sibylla Merian, die na haar Surinaamse reis achttien bloemstukken voor Agnes vervaardigde, en Ferdinand Bol, die tulpen kwam schilderen. Al meende Agnes dat haar collectie wel waard was te worden vereeuwigd, toch trof men op de andere toenmalige buitenplaatsen veel van dezelfde buitenlandse planten aan als op Vijverhof.

Zozeer werd Agnes door haar bloemenstudie geboeid, dat zij 's winters niet meer naar Amsterdam terugkeerde, maar Vijverhof bleef bewonen. In haar testament van 18 december 1694 bij Notaris Jac. van den Ende wordt zij genoemd „Juffrouw Agneta Block, huisvrouw van den Heer Sijbrand

6) C. Catharina van de Graft, Agnes Block, Vondels nicht en vriendin. Utrecht, 1943, blz. 118—121.

de Flines, woonende aan de Vecht, onder het gerecht van Loenen".

Uit dit testament blijkt hoe Agnes aan haar kunstverzamelingen hing. Wie Vijverhof kocht, zou tevens erven „alle haar, Testatrices, konst van vogeltjes, planten, kruiden en andere gewassen, met waterverf gedaan of geschildert, om bij de voors. hofsteede te overblijven".

In 1697, het jaar dat Sijbrand de Flines stierf, sloot Agnes haar verzameling „bloemboeken", drie in aantal, en een vogelboek met afbeeldingen uit de vogelwereld, af; tussen 1694 en 1697 bestelde zij bij Philips Tideman een titelprent voor haar bloemboeken.

In 1700 liet zij haar beeltenis maken. Op de portrettekening die J. Tideman, een weinig bekend kunstenaar, toen van haar vervaardigde, toont haar blijmoedig gelaat hoe gelukkig zij zich in haar laatste levensjaren op Vijverhof moet hebben gevoeld.

Ook uit 1700 dateert de portrettekening die Agnes bij de beroemde stempelsnijder I. Boskam F. in goud en zilver bestelde. Een gouden exemplaar zal zij voor zichzelf en mogelijk ook voor haar liefste bloedverwanten hebben bestemd, terwijl zij de zilveren waarschijnlijk in de handel heeft gebracht.⁷⁾ Later zijn nog tinnen afgietsels gemaakt, die door verzamelaars zeer gezocht werden.

Op 20 april 1704 is Agnes, vier en zeventig jaar oud, overleden en op 25 april te Amsterdam in de Oude Kerk begraven.

Geen van Agnes' nichten had lust Vijverhof te kopen, noch de piëteit haar kunstbezit in ere te houden. In 1705 verkochten zij Agnes' vier portefeuilles met aquarellen en de schilderijen uit haar huis, merendeels franse en duitse, aan Valerius Röver te Delft.

Deze heeft de schilderijen in 1750 aan Kassel verkocht,⁸⁾ waar zij berusten in de Staatliche Gemälde Galerie. De

7) Een zilveren exemplaar berust in het Centraal Museum te Utrecht.

8) Mededeling van mr. Chr. van Eeghen.

aquarellen heeft Röver in een catalogus beschreven.⁹⁾ Hieraan danken wij de kennis van alle tekeningen in waterverf en de namen van hun schilders.¹⁰⁾

De weduwe Röver behield de verzameling tot haar dood in 1761, daarna ging zij aan verschillende eigenaars over totdat zij in 1833 in veiling kwam.¹¹⁾ Sedert werden de aquarellen alom bij particulieren en in musea verspreid; in de jongste tijd zijn enkele teruggevonden.¹²⁾

Op 30 juni 1704 is Agnes' onroerende nalatenschap getaxeerd en hebben schout en schepenen van Loenen Vijverhof op een waarde van drie duizend en vijf gulden geschat. Dat was heel wat lager dan de dertien duizend gulden waarop Agnes in haar testamenten Vijverhof had geschat. De exotische planten zullen haar veel hebben gekost, maar de reële waarde was geringer.

Op 28 juli 1704 werd Samuel Texeira te Amsterdam, van een aanzienlijk en zeer vermogend Portugees-Joods geslacht, de eigenaar.

In 1705 is er vendutie gehouden. De Oranjobomen zijn toen voor zestig gulden verkocht aan de Utrechtse hortulanus Paskier (Paschier Baert).¹³⁾

Samuel Texeira heeft evenals zijn broer Benjamin, op wie Vijverhof in 1717 overging, veel aan het huis ten koste gelegd. Ook hebben beiden veel zorg aan de tuin besteed, zoals blijkt uit het bericht „dat Czaar Peter van Rusland, toen hij in 1717 dit paradijs bezocht, overtuigd van de hooge mate van volkomenheid der kweekkunst in dit oord, den oppertuinman van Vijverhof, met toestemming van diens

9) Prof. H. Engel wees mij op deze catalogus, die niet meer bestaat, maar de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam bezit een afschrift.

10) Zie C. Catharina van de Graft, blz. 135—152.

11) Mededeling van mr. Chr. van Eeghen.

12) Van Herman Saffleven (kunstboek 29) bezit prof. J. Q. van Regteren Altena nr. 3 de *Malva Indica* uit 1682 en nr. 14 *Solanum Indicum maximum*. Ezelskloten uit 1683; het Brits Museum nr. 6 *Caryophyllis Hortensis maximus*. Mr. P. van Eeghen bezit een bol van Ferdinand Bol.

13) G. W. Kernkamp, *Acta et decreta senatus, Vroedschapsresoluties*. Dl. II, Utrecht, 1938, blz. 206.

heer, Benjamin Texeira, met zich naar Rusland nam". 14)

Na Benjamins dood in 1728 begon het verval. Niets van de oorspronkelijke aanleg bleef bewaard, alle gebouwen werden gesloopt, de vijvers vergraven. Het terrein werd in 1813 grotendeels bij de aangrenzende buitenplaats Over Holland getrokken, het huis in 1812 afgebroken en in 1867 door een stijlloos gebouw vervangen.

Ware Vijverhof met zijn kunstschaten bewaard gebleven, het zou ons een waardevol bezit zijn voor de kennis van het cultuurniveau uit het einde der zeventiende eeuw.

14) Utrechtsche Volks-Almanak [Utrecht,] 1851, blz. 44. Mr. J. W. C. van Campen was zo vriendelijk mij op deze plaats te wijzen.